

ՀՌԻՓՄԻՄԵ ԱՍԱՏՐՅԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԻՊԱԲԱՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ՏԱՐՎԱ ՍԵՋՈՆԱՅԻՆ ՓՈԽԼԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

Վայոց ավանդական կենցաղի վերաբերյալ հնագույն ազգագրական աղբյուրների ուսումնասիրությունը բարդ է երկու պատճառով: Նախ՝ Հայկական լեռնաշխարհն ընդգրկել է բավական ընդարձակ տարածք եւ սահմանակցել տարբեր պատմաաշխարհագրական գոտիների: Այդ հանգամանքը մեզ ստիպում է զգուշությամբ վերաբերվել հիշյալ սահմաններից գրաված ազգագրական նյութերին: Բացի այդ, մշակութային շատ երևույթներ, որոնք թվում են արխայիկ, հարում են համեմատաբար ուշ շրջանի եւ սկիզբ են առնում միջնադարից, մինչեւ անգամ՝ նոր շրջանից:

Ժողովրդական գվարճանքները (խաղեր, երգեր, պարեր) սկզբնապես սերտաճած են եղել տոներին եւ ծեսերին: Այս իմաստով խաղային ձեւերի եւ ծիսական տարրերի համադրումը ուսումնասիրողների համար երբեմն շփոթ է առաջացնում: Հաճախ մենք խաղ ենք անվանում այն, ինչը տոնածիսական գործողություն է (օրինակ՝ կրակի վրայից թռչելը, միմյանց վրա ջուր ցանելը, պարերգային կառույցով բոլոր խաղերը եւ այլն):

Հնագույն հավատալիքների ձեւավորման շրջանից սկսած՝ խաղը օրգանապես միահյուսված է եղել տվյալ միջավայրի ծեսերին, քանի որ բոլոր տեսակի հմայությունները՝ կապված մարդու՝ բնության վրա ներագդելու եւ բնությունը փոխելու ջանքերի հետ, գնալով ավելի ու ավելի են զարգացել՝ վերաճելով թատերականացված խաղ-հմայությունների:

Պատանիներին եւ երիտասարդներին ֆիզիկապես մարզելու հայոց հնամենի սովորույթները կամ նվիրագործման փորձությունները¹ պահպանվել են ժողովրդական խաղերում. «Մենամարտի ամեն մի ձեւ, որ ձեռք էր բերվում

¹ Հարկ է նկատել նաեւ, որ խաղն ինքնին մի իրավիճակից մյուսն անցնելու ընթացք է՝ մանկությունից դեպի հասունություն, ամուրի կարգավիճակից՝ ամուսնություն եւ, ի վերջո, «չգոյից» (պայմանական մահից մինչեւ ծնունդ) դեպի «կյանք» եւ հակառակը (մանրամասն տես **Ի. Морозов**, «Физиология» игры (к анализу метафоры «Игра как живой организм») // Логический анализ языка. Концептуальные поля игры, Москва, 2006, с. 48):

խաղային սպորտի եւ որսորդական սպորտի միջոցով, նույնքան կարեւոր, գործնական նշանակություն ունեն, որքան ռազմական ամեն կարգի մենամարտի ձեւ»²: Պատահական չէ, որ միջին դարերում հայոց մեջ վարժարան ասելով՝ հասկացել են ոչ միայն «տեղի վարժից եւ հրահանգաց, վարժանոց, դպրոց, վարժապետարան, կրթարան, ճգնարան», այլեւ «կրթարան ըմբշաց, մրցարան, հանդիսարան»³, ասել է թե՛ վայր «խաղալու» համար:

Մինչեւ ԺԹ. դարի երկրորդ կեսը մշտական խաղատեղերն են եղել քա-կերը, դաշտերը, օդաները, տան կտուրները, մեծ խաչմերուկները, գյուղա-կան հրապարակները, կալերը, յայլաները: Հայերի մեջ նշվող յուրաքանչ-յուր տոն (Նոր տարի, Քրիստոսի ծնունդ եւ Մկրտություն, Սուրբ Սարգիս, Տեառնընդառաջ, Վարդանանց տոն, Բարեկենդան, Մեծ Պահք, Ծաղկա-գարդ, Զատիկ, Ս. Հարության տոն, Վարդավառ, Ս. Աստվածածնի Վերա-փոխում, Խաչվերաց եւ այլն), ունենալով ժողովրդական տոնացույցին հա-մապատասխան իր անվանումը, մինչեւ ԺԹ. դարի երկրորդ կես (տեղ-տեղ նաեւ՝ մինչեւ Ի. դ. սկիզբ) դրսևորվել է յուրահատուկ ձևով:

Խաղերի ընդհանուր տիպաբանությունը կապված է տարվա սեզոնային փուլերի համատեքստում կատարվող խաղերի ժամանակի եւ պայմանների հետ: Ժողովրդական խաղերը, կապված տարվա սեզոնային փուլերի հետ, կա-տարվում էին կամ դրսում, կամ տանը: Ձմռանը, որն ընդգրկում էր Ամանորի, Ս. Ծննդյան, Տյառնընդառաջի, Ս. Սարգսի տոները, առավելապես խաղում էին տանը, եւ դրանք ունեին ոչ թե ֆիզիկական-դաստիարակչական բնույթ, այլ մտավոր-գարգացնող: Ձմռանից դեպի գարուն անցումային շրջանում (Բարե-կենդան, Ծաղկագարդ, Ս. Հարության տոն), եւ ամռան տաք օրերից մինչեւ աշուն (Խաչվերաց), խաղերը հիմնականում կատարվում էին դրսում եւ կրում էին առավել զանգվածային բնույթ:

Այդ տոներից առաջինի ժամանակ՝ Նոր տարվա երեկոյան, «կալանդոս» երգող երեխաների խումբը, տնից տուն ընկնելով ու երգելով, շնորհավորել է կաղանդը կրկնակներով հարուստ ծիսերգերով, որոնք հավանաբար «ծիսա-կան խոսքի իրագործման նախնական ձեւ»⁴ ունեցող թափառող բանաձեւեր են, ասվել են որոշակի իրադրության ժամանակ, մտնելով երեխաների միջա-վայր, կտրվելով բուն ծեսից՝ դարձել են մաղթանք-բանաձեւ.

Կալանդոս, դոս, դոս,
Կալանդոսը էկիլ է,
Դուռին տակը կայնիլ է,

² Վ. Բոդյան, Հայ ժողովրդական խաղեր, հ. II, Երևան, 1980, էջ 12:

³ «Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի» հ. 2, Երևան, 1981, էջ 707:

⁴ Т. Я. Елизаренкова, В. Н. Топоров, О ведийской загадке типа: brahmodya. «Паремиоло-гические исследования», Москва, 1984, с. 21.

Շալե շապիկ հագիլ է,
 Կարմիր գօտի կապիլ է,
 Մեկ ավուճին (բուռ) խայիլ է (համաձայն է)⁵:

Կամ՝

Ալլե մարեմ, մարեմ, մարեմ,
 Ձեր տղայի սուր կարեմ,
 Չամիչ *սովեք*՝ ատամներս շարեմ,
 Ընկեռոգ *սովեք*՝ գլոխս ճարթեմ,
 Փշատ *սովեք*՝ փորս լարեմ,
 Շաքար *սովեք*՝ չայ խմեմ,
 Պնդուկ *սովեք*՝ սիրտս ուզելի,
 Կարկատ *սովեք*՝ փորս լցնեմ,
 Քյոխվա, տանտեր, մի խնայի,
 Աստված ձեր խարսն ու փեսան պախի⁶:

Ամանորին մանկահասակ երեխաների շրջանում տարածված խաղերից են եղել նաև «գոտեկախը», իսկ Ս. Ծնունդին՝ «Ավետիս» անունը կրող երգ-խաղիկները⁷, սակայն «քրիստոնեության տարածմանը զուգընթաց, երբ նշման ժամկետներով մոտենում են Ամանորն ու Ս. Ծնունդը, *Ավետիսները* (ընդգծումը՝ Հ. Ասատրյան) սկսում են կատարվել նաև քրիստոնեական Նոր տարվա օրերին»⁸: Ավետիսներ են երգվել նաև Ս. Սարգիսի տոնին, որի ընթացքում հավաքվել է բնամթերք⁹:

Տեառընդառաջին կազմակերպվող խաղերը, մասնավորապես, առընչվում էին ծիսական խարույկին: Լոռիում այդ օրը երեխաները, վերցնելով անասունի կոճիները, նետում էին կրակի մեջ, սևեացնում, մի տեսակ գերբնական ուժ փոխանցում դրանց, որպեսզի ողջ տարվա ընթացքում պահեն իրենց մոտ՝ որպես խաղի գլխավոր, հաջողակ ճան¹⁰: Հայոց մեջ տոնի գլխավոր բա-

⁵ Եր. Շահագիրզ, Նոր Նախիջևանը եւ նոր նախիջևանցիք, Ծեսեր եւ սովորություններ, «Ազգագրական հանդես», Թիֆլիս, 1902, թ. IX, էջ 7-8:

⁶ Վ. Բդոյան, Հայ ժողովրդական խաղեր, հ. 1, Երևան, 1963, էջ 141:

⁷ Ե. Լալայան, Զանգեզուր, ԱՀ, 1898, թ. IV/2, էջ 106: Ա. Արեւշատյան, Ավետիս, Քրիստոնյա Հայաստան, Երևան, 2002, էջ 131: Խ. Փոքրշէեան, Նոր Նախիջևանի բանահյուսությունից. Աւետիսներ, ԱՀ, 1910, թ. XX/2, էջ 102-104:

⁸ Ս. Մկրտչյան, Հայոց տոնական համակարգի էթնոմշակութային առանձնահատկությունները (ավանդույթ եւ արդիականություն), դոկտորական թեզի ատենախոսություն, Երևան, 2011, էջ 21:

⁹ Ստ. Լիսիցյան, Զանգեզուրի հայերը, Երևան, 1969, էջ 265:

¹⁰ Վ. Ղազարյան, Լոռվա գավառի Թումանյանի (նախկին Ալավերդու) շրջանի Չկալով գյուղի ազգագրական նյութեր, 1975, Երևան, ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի Հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի ազգագրության եւ

դադրիչ հանդիսացող ծիսական խարույկի վրայից թռչելու սովորույթը որոշ վայրերում անասնապահ երեխաները կազմակերպում էին ցուրտ օրերին տաքանալու նպատակով: Խաղը կոչվում էր կրոնկոչի¹¹:

Հաջորդ սեզոնային փուլերին՝ Բարեկենդանի երկշաբաթյա տոնակատարությունների ընթացքում, Ծաղկազարդին՝ կանաչ տրոբելիս, Ս. Հարությունից հետո՝ Կանաչ կամ Կարմիր կիրակիներին, Համբարձմանը¹² դաշտում կաթնապուր ուտելիս, Վարդավառին¹³ խնդումի ծառի հետ կապված խաղերգերի ու արարողությունների ժամանակ եւ այլն, երեխաները, պատանիները, կանայք ու աղջիկները, միջին տարիքի մարդիկ կալերում, օդաներում եւ դաշտերում խաղացել են բազմաթիվ խաղեր:

Բարեկենդանին խաղերը մեծամասշտաբ էին, երկու սեռերի մասնակցությամբ՝ տարիքային բաժանմամբ:

Ձնագնդին, վեզը կամ ճանը¹⁴ բնորոշ էր երեխաներին, լախտին, ձիարշավը եւ հրաձգությունը¹⁵, մականախաղը¹⁶ (ջիրինդը)՝ երիտասարդներին, իսկ աղջիկներին ու հարսներին՝ կրրպըտլախտին¹⁷, ճոճանակը կամ ճլորթին, տարատուրը եւ ատտուրման¹⁸. տարիքով մեծերը նախընտրում էին կըղէնգին¹⁹ կոչված խաղը: Սակայն ամենահանդիսավորն ու ամենագանգվածայինը, առանցքային տեղ զբաղեցնողը խան-փաշա կոչված խաղն էր²⁰:

Ծաղկազարդին երեխաների ամենասիրած խաղերից է եղել կարկաչա, շոնչան, ճոճանակ, ճիճեռնակ, ճրոճրոան, ճոռան, ճեռ եւ այլ անուններով հայտնի խաղը, որի երգատեքստը կատարելով հենց եկեղեցում՝ «Փառք ի բարձունս»-ի ժամանակ, թափահարել են ճեռը կամ կարկաչան՝ մեծ աղմուկ հանելով²¹: Երգատեքստերի բովանդակությունից երևում է, որ կարեւորվում էր նաեւ երեխաների դերակատարությունը Ս. Հարության տոնին նախա-

բանահյուսության արխիվ, մաս 3, 371, էջ 261:

¹¹ Մ. Բեգյան, Լեռնային Ջազիր գյուղի պատմությունը. 1795-1975 թթ., 1981, ՀԱԻ ԱԲԱ, թ. 10, 11/150, էջ 11:

¹² Վ. Բդոյան, նշվ. աշխ., էջ 196:

¹³ Անդ:

¹⁴ Ստ. Լիսիցյան, նշվ. աշխ. էջ 266:

¹⁵ Մեղրի, 1932 թ., Հայաստանի ազգային արխիվ, ֆ. 428, գ. 116, ց. 4, էջ 30 (32):

¹⁶ Ե. Լալայեան, Վարանդա, Նշանաւոր տօներ, ԱՀ, գիրք Գ, Թիֆլիս, 1898, էջ 341:

¹⁷ Ստ. Լիսիցյան, նշվ. աշխ., էջ 266:

¹⁸ Ե. Լալայեան, նշվ. աշխ., էջ 341:

¹⁹ Ստ. Լիսիցյան, նշվ. աշխ., էջ 266:

²⁰ Մանրամասն տե՛ս Հ. Ասատրյան, «Դատավորի» եւ դատական վայրի իմաստաբանական հատկանիշները հայ ժողովրդական բարեկենդանյան թատերախաղերում. «Էջմիածին», 2014, թ. Դ., էջ 95-104:

²¹ Բաջբերունի, Նոր Նախիջևանը եւ նոր նախիջևանցիք, Տօներ, ԱՀ, 1901, թ. VII, 125: Ե. Լալայեան, Ջաւախք. նշանաւոր տօներ, ԱՀ, թ. II, էջ 268:

պատրաստվելու համար, ուստի եւ տրամաբանական է երգատեքստերի մեջ «գատկի համար ձու նվիրողների գովքը եւ «անեծքը» դրանք մերժողներին»²²:

Ծաղկազարդի առավոտյան Բալուում պատանի տղաները խաղում էին «սրսե չպուխ» անվամբ խաղը, որի ժամանակ ուռննու կամ բարդու ճյուղերից մեկական բիր էին պատրաստում ու կարմիր ներկով նախշում, ապա տանիքներին, փողոցներում ու բակերում փորձում էին դրանց դիմացկունությունը: Մեկն իր սրսե չպուխը (բիրը) ամրացնում էր պատի մեջ, մյուսն իր բիրով ուժգին հարվածում էր դրան: Մեկ հարվածից հետո մյուսն էր դրա բիրին խփում, եւ փոխնիփոխ խփելը շարունակվում էր այնքան ժամանակ, մինչեւ որ մեկը կոտրվում էր: Կոտրողն այն յուրացնում եւ տուն էր տանում: Այդ օրը փողոցներում, բակերում եւ տանիքների վրա լսվում էին սրսե չպուխների անընդմեջ հարվածները: Բիրով բիրին խփելու սովորությունը, ըստ նկարագրողի, խորհրդանշել է այն բիրերը, որոնցով հրեաները ծեծել են Հիսուսին, եւ դրանք ներկվել են Նրա արյունով. իրենք էլ մեկը մյուսին խփելով, կոտրում են դրանք՝ կոտորները պահելով Ճրագալույցի երեկոյան թանապուրի տակ վառելու համար²³:

Ջարմանալիորեն նման առնչություններ են ունեցել Վարդավառ-Համբաձում տոների համատեքստում կատարված ծիսական շրջայց-խաղերը, որոնցում «որոշակի է նաեւ կառնավալային տարրը եւ նկատելի են գուգահեռները բարեկենդանյան «խան-փաշա» ներկայացման հետ»²⁴, սակայն մենք խստին դիտում ենք ոչ թե որպես բնության չար ուժի մարմնավորում²⁵, այլ նոր կյանքի, նոր տարվա գաղափարն արտահայտող կերպար: Ավելին, կարծում ենք նաեւ, որ դրանք աղերսվում են հնագույն սատուռնալիաներին, երբ մարդկության գոյության խնդիրը կապվում էր թագավորի կենսունակ ուժերի հետ²⁶: Այդ տոնի ժամանակ, որը տեւում էր 5-7 օր, տեր-ստրուկ հարաբերություններն²⁷ այնպես էին փոխվում, ինչպես հայկական Բարեկենդանի երկրորդ շաբաթվա հինգշաբթի օրը՝ Բուն Բարեկենդանին խան-փաշա-շահ-ղաղի-ղեյնոբամելիք խաղերի ժամանակ²⁸, եւ զարմանալի չէ, որ շահը, ժողովրդական խաղում հանդես գալով որպես դատավոր, անպայմանորեն վերջում կրում էր կամ խայտառակ պարտություն (հմմտ. համբարձման եզի վրայից հանդերձները

²² Ս. Մկրտչյան, Հայոց տոնական համակարգի էթնոմշակութային առանձնահատկությունները, էջ 78:

²³ Հ. քին. Սարգիսյան, Բալու. իր սովորությունները, կրթական ու իմացական վիճակը եւ բարբառը, Գահիրե, 1932, էջ 38:

²⁴ Գ. Ստեփանյան, Համբարձում-Վարդավառ. ընդհանրություններ եւ առանձնահատկություններ, ՊԲՀ, 2005, թ. 3, էջ 199:

²⁵ Անդ, էջ 200:

²⁶ Զ. Ֆրեյզեր, Ոսկե ճյուղը, Երևան, 1989, գլ. LVIII, էջ 679-690:

²⁷ Անդ, էջ 686:

²⁸ Վ. Բղոյան, նշվ. աշխ., հ. I, Բարեկենդանյան «խան-Փաշա» կոչված խաղեր, էջ 72-115:

հանելու հետ՝ «եզն նույն փառքերէն կողոպտուելով՝ եզի կերպարանք կառնու»²⁹), կամ իր մեղքերի համար գտնում էր «քավության նոխագ»³⁰ այնպես, ինչպես դա լինում էր Սատուռնալիաներ տոնի ժամանակ³¹:

Ուշագրավ է Ղազախի Ուզունթալա գյուղի տավարածների եւ երեխաների վարդավառյան երգը Դարլուտի սարում.

Ական, ական, ական ի կովին,
Չալ չալ աչքեր բախրի (եղջերու) կովին,
Ես քէ մատաղ, Սուրբ Ուհանէս,
Ամէն րիզի (երեկոյ) իմն ընկանես,
Մատաղ անեմ դաբուլ կանես,
Քօշլուղինը քարնօր անես՝
Իմն աղաքըսոր անես³²:

Վարդավառյան հետեւյալ խաղը եւս լրացնում է Համբարձում-Վարդավառ ցիկլի նույնիմաստ խաղային համալիրը. «...կա Վանա մեշ մեկ արարողություն մը եւս, որ նույն Վարդավառի օրը բնակիչք թաղ թաղ բանակ կը կազմեն եւ իրարու դեմ պարսերով եւ փայտե նետով ու աղեղով կռիվ կելլեն իբրեւ խաղ: Այս եւս կարելի է Հայկավանից բնակչաց հին ավանդություն համարել իբրեւ հիշատակ պատերազմին Հայկա ընդ Բելա»³³:

Այսպիսով՝ Վարդավառին կարմիրով խոյ ներկելու եւ ծաղիկներով զարդարելու սովորությունը հոտաղների շրջանում³⁴, հավանաբար, խորհրդանշել է Քրիստոսի արյամբ ներկվելը (մաքրագործվել), իսկ խոյ շրջեցնելու եւ ծաղկափայ-յուղ հավաքելու սովորությունը՝ Քրիստոս-գոհի գաղափարը³⁵:

«Պուր»³⁶ (կակաչ) անվամբ խաղը, որին Շարուրի Ուլիա Նորաշեն գյուղում մասնակցում էին երեք աղջիկ, խաղացել են տարվա ոչ բոլոր օրերին կամ տոներին: «Թաց ու չոր»-ի միջոցով երեխաներից մեկը դառնում էր կանգնող-երգող, երկուսը՝ կրող: Կրողները մեջք մեջքի էին տալիս եւ բռնում միմյանց ձեռքերը: Կանգնողը ելնում էր նրանց ձեռքերի վրա եւ ծափ տալով երգում.

²⁹ «Համբարձման տոնին հանդեսը Մուշ գավառին մեջ», «Բազմավեպ», 1868, մայիս, էջ 131:

³⁰ Հմմտ. Օ. Фрейденберг, Поэтика сюжета и жанра, Москва, 1997, с. 174-178.

³¹ Զ. Ֆրեյզեր, նշվ. աշխ., էջ 687-688:

³² Քաջբերունի, Նոր Նախիջևանը եւ նոր նախիջևանցիք, Տոներ, ԱՀ, 1901, թ. VII-VIII, էջ 145:

³³ Գ. Սրվանձությանց, Երկեր, հ. 1. Երևան, 1978, էջ 83:

³⁴ Ե. Լալայեան, Բորչալուի գաւառ. նշանաւոր տօներ, ԱՀ, 1903, թ. X, էջ 267-268:

³⁵ Հմմտ. Լ. Սիմոնյան, Տոնարային ծիսաշար, հ. II, Երևան, 2007, էջ 102:

³⁶ Վ. Բդոյան, նշվ. աշխ., հ. 2, Երևան, 1980, թ. 88, էջ 64 եւ Քաջբերունի, Հայկական սովորություններ, Երեւանի խաղեր, ԱՀ, 1902, թ. IX, էջ 102:

Պուտ ձեր էքին,
Պուտ մեր էքին,
Պուտ ձեր էքին,
Պուտ մեր էքին,
Էքի ջրեմ,
Էքի քաղեմ,
 Կակուճ (վարսակապ) կարեմ,
 Օրոճ (ապակե կոճակ) շարեմ:

Երգողին ձեռքերի վրա պտտեցնում էին: Եթե՛նա սխալվում էր, ապա բռնում էր այն աղջկա ձեռքը, ում ընտրությունը որոշվում էր քարե վիճակով. քարի մի կողմը թրջում էին, մյուս կողմը չոր էին թողնում, այնուհետև քարը գցում էին վերել: Ում ընտրած կողմը վերելի կողմը լիներ, նրա ձեռքն էլ ընտրողը կրոններ:

Այս խաղն ինքնին հմայական ծես է՝ նվիրված հողագործության առանձին շրջանի եւ, հավանաբար, կատարվել է այգեկուրթի ժամանակ՝ աշնանը՝ հոկտեմբեր-նոյեմբեր ամիսներին կամ նախաբոթոյին: Այդ շրջանը «ժողովրդական տոմարով» համընկնում է աշնանային Նավասարդին եւ Բազմերացին կամ հին Նոր տարվան:

Փաստորեն, տարվա սեզոնային փուլերը ժողովրդական կենցաղում նշանավորվել են աշխատանքային արարողություններով, որոնք իրենց արտահայտությունն են գտել նաև երեխաների լեզվամտածողության մեջ եւ խաղացանկում: Դրանից կարելի է ենթադրել, որ բնության ուժերը կարգավորող կամ աշխարհի արարման թեմային նվիրված խաղերը, կատարված ժողովրդական տոների համատեքստում, ուղեկցվել են թատերական կերպարներով, հանդիսավորությամբ, կրկնակներով հարուստ բանահյուսական տեքստերով, որոնց բանաստեղծական եւ խաղային բնույթը բնորոշում է ոչ միայն խաղի գեղարվեստական հատկանիշները, այլև ծիսական գործառույթը: Ամենատարածված տոների՝ Նոր տարուց մինչև Ս. Բազմընկած ժամանակահատվածը եղել է ժողովրդական խաղերի ծավալման ակտիվ շրջան. այդ խաղերը հստակ արտահայտել են տոնի էությունը:

Ավանդական խաղային համալիրը, հավանաբար, եղել է կառուցվածքով ավելի բարդ, եւ խաղերը, հետագայում կորցնելով տոնի հետ իրենց բոլոր առնչությունները, մտել են երեխաների խաղացանկ եւ կատարվել անկախ ժամանակից ու անհրաժեշտությունից:

РЕЗЮМЕ

Народные игры, произрастая из древнейших обрядов, проводились всегда и везде, занимая свое устойчивое место в комплексе армянского цикла праздников. Игры являются магическими действиями или происшествиями, повторяющимися во время конкретного праздника. Народные игры, связанные с годовыми сезонными циклами, проводились либо вне дома, либо в доме. Время от Нового Года до праздника Воздвижения Креста Господня был активным периодом для народных игр, которые, будучи связанными с днями обрядового цикла армянского праздничного комплекса, выражают суть культа или праздника. Традиционный игровой комплекс, вероятно, был более сложным по своей структуре, и эти игры, потеряв в дальнейшем все связи с праздником, вошли в ряд детских игр и проводились, не взирая на время и необходимость.

SUMMARY

The folk games that stemmed from ancient ceremonies were held always and everywhere, playing an important role in the whole complex of Armenian holiday cycle. These games are magical actions or events repeating during the certain holiday. Folk games, which are connected with annual seasonal cycles, were held outside the house or inside. The period between the New Year and Feast of Exaltation of the Cross was an active period for folk games. These were connected with ceremonial cycle days of Armenian holiday complex and express the core of the cult and holiday. The traditional game complex, most probably, was more complicated by its structure. The games lost all interconnections to the holiday later, being included in children's game list and were held, regardless of time and necessity.

